

H.A. ГУСЯТИНСЬКА, Т.М. ЧОРНА

Національний Університет Державної Податкової Служби України, Ірпінь

STAN OBECNY I PERSPEKTYWY ROZWOJU UKRAIŃSKIEGO PRZEMYSŁU BURAKA CUKROWEGO W KONTEKŚCIE PROCESÓW INTEGRACYJNYCH

Streszczenie. Artykuł zawiera analizę aktualnych trendów na międzynarodowym rynku cukru. Charakteryzuje stan obecny branży buraka cukrowego na Ukrainie i perspektywy jej dalszego rozwoju w kontekście procesów światowej integracji. Zidentyfikowane zostały przyczyny niskiej konkurencyjności przemysłu na rynkach zagranicznych i zaproponowano sposoby jej poprawy.

Słowa kluczowe: międzynarodowy rynek cukru, konkurencyjność, procesy integracyjne.

CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR UKRAINIAN INDUSTRY SUGAR BEET IN THE CONTEXT OF INTEGRATION PROCESSES

Summary. The article contains an analysis of current trends in the international sugar market. It is characterized by the current state of the sugar beet industry in Ukraine and prospects of its further development in the context of global integration processes. They identified the reasons for the low competitiveness of the industry in foreign markets and proposes ways to improve it.

Keywords: international sugar market, competitiveness, integration processes.

Вітчизняна бурякоцукрова галузь має стратегічне значення як з точки зору забезпечення внутрішнього ринку цукру, так і в контексті необхідності формування і зміцнення експортного потенціалу України. Разом з тим, перед виробниками цукру постає ряд проблемних питань, вирішення яких потребує державної підтримки. Вступ України до Світової організації торгівлі, підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом відкриває перед Україною світовий ринок цукру, конкуренція

на якому буде чинити вплив і на внутрішній ринок [4]. Наявність надлишкових обсягів цукру, в тому числі, тростинного цукру-сирцю, погіршують конкурентні позиції вітчизняних виробників на зовнішніх ринках. Крім того, перешкоди для експорту українського цукру виникають внаслідок необхідності адаптації до світових та європейських стандартів значної кількості нормативно-правової та нормативно-технічної документації у сфері регулювання цукрової галузі України.

Наразі у світі нараховується понад 100 країн-виробників цукру, з яких більше 84,5% світового обсягу виробляють 30 країн. Функціонує понад 1500 заводів, що займаються переробкою цукрової тростини, і близько 1000 заводів, що виробляють цукор з цукрових буряків. Слід відмітити, що переважна більшість бурякоцукрових заводів (більше 800) розташовані в країнах Європи.

На сучасному етапі основними світовими виробниками цукру є Бразилія, Індія, Європейський Союз, Китай і Таїланд, частка цих країн у світовому виробництві цукру становить 52%; в експорті – 53,4%. Серед зазначених країн найбільшим виробником виступає Бразилія (рис. 1), в якій обсяги виробництва цукру становлять майже 35 млн. т., причому на цукор переробляється лише 50% вирощеної цукрової тростини, решта використовується для виробництва біоетанолу. Враховуючи сказане вище, саме стан цукрової галузі Бразилії є одним із визначальних чинників для світового ринку цукру.

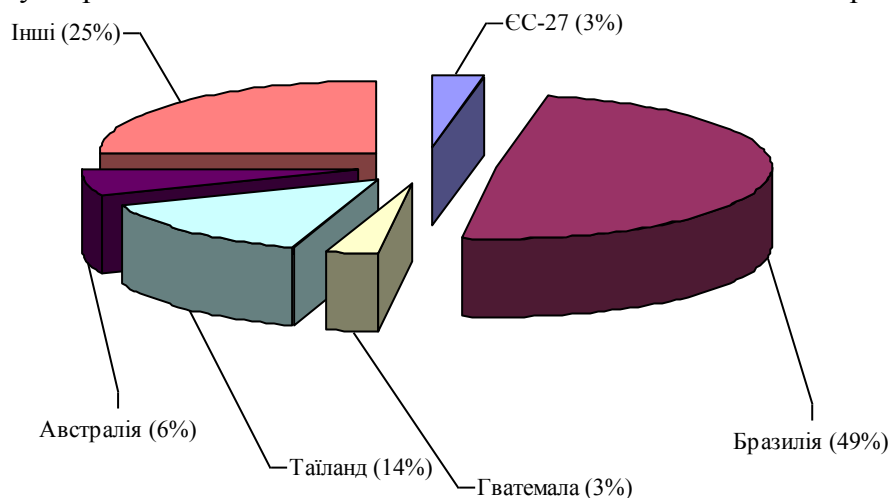

Рис. 1. Структура світового виробництва цукру у 2013/14 маркетинговому році

Fig. 1. The structure of world sugar production in 2013/14 marketing year

Джерело: [5].

В останні десятиріччя спостерігається світова тенденція до збільшення обсягів виробництва цукру, при цьому слід відзначити, що суттєво зростає частка виробництва цукру з цукрової тростини. Так, якщо на початку ХХ століття дане співвідношення складало 47:53 на користь бурякового цукру, то у 2012 році пропорції змінились до 82:18 на користь цукру з цукрової тростини (за даними Міжнародної організації цукру) [6].

У 2013/2014 маркетинговому році (вересень-серпень) обсяги торгівлі цукром на світових ринках становили 59 млн. т, що на 4% перевищило показники минулого періоду. Найбільшими експортерами залишалися Бразилія, Таїланд, Австралія (рис. 2). Не дивлячись на загальне збільшення обсягів світового виробництва цукру, на внутрішніх ринках деяких країн відмічався дефіцит цього товару. Так, країни Європейського союзу в сезоні 2013/2014 рр. здійснили імпорт близько 3,8 млн. т. Значні обсяги цукру закупили також Індонезія, США та Китай.

За даними консалтингового агентства «Kingsman SA», у 2014/15 маркетинговому році (MP) світове виробництво цукру становитиме 181,1 млн. т цукру, що на 2,1 млн. т перевищить обсяги поточних потреб населення та переробних галузей промисловості. Відповідно, зберігатиметься тенденція щодо перевиробництва цукру, хоча в цілому надлишок знизиться на 0,2 млн. т порівняно з попереднім маркетинговим сезоном [3].

Визначальну роль у створенні профіциту на світовому ринку цукру відіграють такі фактори як:

- дотації для виробників з боку держави (особливо в країнах Європи) та інші форми державної підтримки;
- послаблення національних курсів валют країн, що розвиваються, завдяки чому продовжує функціонувати низькорентабельне і навіть збиткове виробництво;
- сприятливі погодні умови 2014 року, збільшені посіви цукрових буряків у Європі, що сприяло зниженню світових цін на цукор.

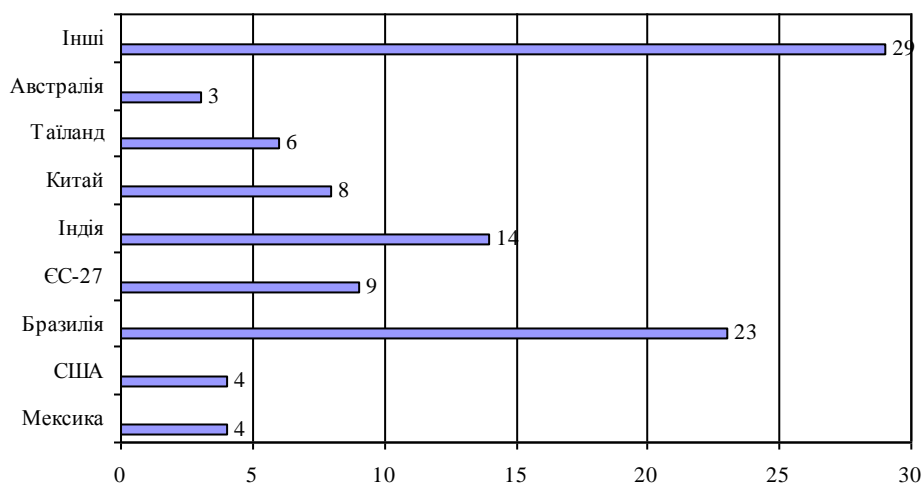

Рис. 2. Структура світового експорту цукру у 2013/2014 маркетинговому році, %

Fig. 2. The structure of world sugar exports in 2013/2014 marketing year, %

Джерело: [5].

Щодо сезону 2015/2016 рр., то агентство «Kingsman SA» попередньо прогнозує відставання світового виробництва цукру від попиту на 5,2 млн. т за сезон, проте накопичені протягом останніх чотирьох профіцитних років запаси цукру будуть стримувати зростання цін на 6 років вперед навіть при найбільшому його дефіциті.

В Україні наразі ситуацію в бурякоцукровій галузі можна назвати непростою. Проблемні питання функціонування галузі формувались протягом всього періоду незалежності України. За обсягами виробництва бурякового цукру Україна до 1990 року посідала перше місце у світі, виробляючи 13-20% світового обсягу виробництва бурякового цукру, а в окремі роки цей показник досягав 22-23% [6]. За роки незалежності вітчизняна цукрова галузь зазнала суттєвих втрат, які значною мірою пов'язані з розривом традиційних для України економічних відносин, виходом з продовольчих ринків союзних республік, недостатнім рівнем конкурентоспроможності продукції. В останній період ситуація в галузі характеризується погіршенням становища багатьох цукрових заводів, наслідком чого є скорочення їх чисельності (рис.3). Починаючи з 2000 р. сумарна потужність працюючих заводів знизилася майже на 50% та становила у 2012 р. 212,9 тис. т переробки буряків на добу [7]. Разом з тим, слід відмітити, що в останні роки спостерігається збільшення обсягів збирання коренеплодів з гектара посівної площі та їх цукристості, що створює передумови для зниження собівартості цукру (табл. 1).

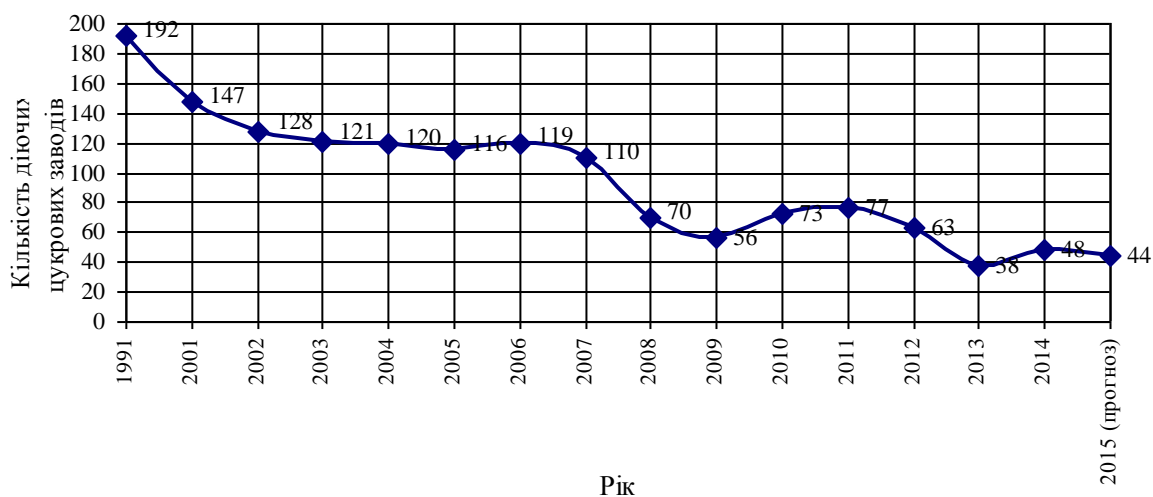

Рис. 3. Динаміка зміни кількості діючих цукрових заводів в Україні за 1991-2014 рр.
Fig. 3. Changes in the number of operating refineries in Ukraine for the 1991-2014 biennium
Джерело: [3].

Інформація щодо обсягів виробництва цукру в Україні за останні 10 років представлена на рис. 4.

Характеризуючи 2014/2015 маркетинговий рік для цукрової галузі, слід відмітити, що основною проблемою для виробників стала нестабільна політична ситуація, внаслідок якої деякі виробники змушені були змінити заплановані посівні площі, терміни збирання цукрових буряків, запуску цукрових заводів та ін. Політична нестабільність призвела до зниження прибутків виробників цукру внаслідок подорожчання і дефіциту енергоносіїв (газу, вугілля, мазуту тощо).

Таблиця 1

Показники ефективності вирощування цукрових буряків у 1990-2014 рр.

Рік	Посівна площа, тис. га	Виробництво цукрових буряків тис. т	Урожайність цукрових буряків, ц /га
1990	1607	44264	276
1991	1558	36168	234
1992	1498	28783	194
1993	1530	33717	222
1994	1485	28138	192
1995	1475	29650	205
1996	1359	23009	183
1997	1104	17663	176
1998	1017	15523	174
1999	1022	14064	156
2000	856	13199	177
2001	970	15575	183
2002	897	14452	189
2003	773	13392	201
2004	732	16600	238
2005	652	15468	248
2006	815	22421	285
2007	610	16978	294
2008	380	13438	356
2009	322	10068	315
2010	501	13749	279
2011	532	18740	363
2012	458	18439	411
2013	280	10789	399
2014	331	15734	477

Джерело: [1].

У 2014/15 маркетинговому році провідними виробниками цукру в Україні виступали наступні компанії (рис. 5). Основні показники їх роботи за зазначений період представлені в таблиці 2.

За інформацією Національної асоціації цукровиків України (НАЦУ) «Укрцукор», із 48 цукрових заводів, що працювали у 2014 р. 26 перейшли на нові види палива, а в найближчій перспективі (2-3 роки) майже всі заводи повинні перейти на використання альтернативних видів палива. Так, наприклад, вугілля як паливо почали використовувати заводи ТОВ «Укрпромінвест-Агро», два заводи агропромислового холдингу «Астарта-Київ», крім того, деякі заводи переходять на мазут (Чортківський цукровий завод). Ряд підприємств застосовують комбіновану схему забезпечення

енергоносіями і використовують вугілля та газ, або соляру та газ. Така тенденція спостерігається не лише для лідерів галузі, але й для менш потужних цукрових заводів.

Рис. 4. Виробництво цукру в Україні у 2003-2013 рр.
Fig. 4. Sugar production in Ukraine in 2003-2013 biennium
Джерело: [1].

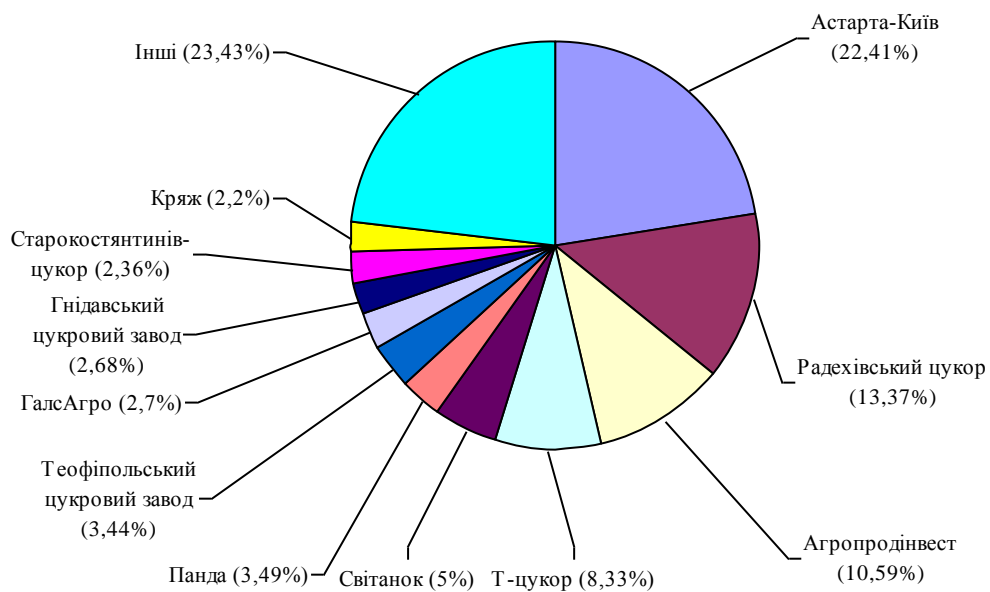

Рис. 5. Частка виробників цукру в Україні у 2014 році
Fig. 5. The share of sugar in Ukraine in 2014
Джерело: [2].

Таблиця 2

Основні показники роботи провідних виробників цукру в Україні у 2014 році

Виробник	Кількість цукрових заводів	Перероблено цукрових буряків, тис. т	Вироблено цукру, тис. т.
Астарта-Київ	8	3065,4	466,39
Радехівський цукор	2	1924,7	278,281
Агропродінвест	2	1451,3	220,305
Т-цукор	3	1434,7	173,448
Світанок	2	727,3	104,048
Панда	2	543,6	72,558
Теофіпольський цукровий завод	1	552,5	71,508
ГалсАгро	2	384,0	56,212
Гнідавський цукровий завод	1	435,8	55,836
Старокостянтинів-цукор	1	335,3	49,136
Кряж	3	329,1	45,822
Всього в Україні	48	14806,4	2081,014

Джерело: [2].

У 2013/14 маркетинговому році собівартість цукру, виробленого вітчизняними цукровими заводами, становила в середньому 7500 грн./т, а в сезоні 2014/15 рр., враховуючи підвищення вартості енергоносіїв та інших ресурсів, зростає до 9,5-10 тис. грн/т. З іншого боку, внаслідок знецінення національної валюти український цукор має найнижчу собівартість на території всього колишнього Радянського Союзу – 680 дол. (для порівняння, у Росії та Білорусі собівартість 1 т цукру становить 690 дол., у Молдові – 700 дол.) [3]. Така ситуація може стати стимулом для експорту цукру з України, але лише при умові його належної якості.

В сучасних умовах вирішення проблеми забезпечення високої якості цукру є основною передумовою для виходу підприємств цукрової галузі України не лише на світовий ринок, але і на внутрішній. Так, наразі лише незначна частка вітчизняних цукрових заводів готова витримати конкурентну боротьбу з європейськими виробниками, що пов'язано, в тому числі, з якістю білого цукру (табл. 3).

В Україні контроль якості цукру здійснюється відповідно до вимог ДСТУ 4623:2006/ГОСТ 31361-2008 «Цукор білий. Технічні умови». Крім того, можуть бути враховані сучасні додаткові вимоги замовника, зокрема щодо: каламутності цукрових розчинів для виробництва безалкогольних та слабоалкогольних напоїв, вмісту сірчистого ангідриду та золи, рН розчинів цукру, коефіцієнта однорідності кристалів тощо. Слід також відмітити, що за останні 3 роки цукрові заводи України збільшили виробництво цукру I та II категорії.

Забезпечення стабільного випуску продукції високої якості потребує здійснення комплексу заходів, серед яких першочерговими є наступні:

- забезпечення надходження на переробку сировини високої якості;
- аналіз роботи кожної технологічної станції на всіх підприємствах з метою виявлення та усунення причин їх незадовільної роботи;
- своєчасний ремонт та оновлення застарілого обладнання;
- максимальна автоматизація технологічних процесів тощо.

Слід відмітити, що наразі вплив бурякоцукрової промисловості України на світовий ринок цукру є несуттєвим. Частка країни у загальносвітовому виробництві не перевищує 1%. За останні три роки експорт цукру здійснювався невеликими обсягами в основному до Казахстану, Киргизії, Молдови, Таджикистану, Литви, Туркменії, Росії та Грузії [5]. Разом з тим, до цих країн експортується цукор російського та білоруського виробництва, який виявився достатньо конкурентоспроможним порівняно з вітчизняним.

Таблиця 3

Виробництво цукру за категоріями в Україні у 2011-2013 рр.

Показник	2011 рік		2012 рік		2013 рік	
	тис. т.	% до загального обсягу в-ва	тис. т.	% до загального обсягу в-ва	тис. т.	% до загального обсягу в-ва
Виробництво цукру I категорії	17,42	0,75	37,3	1,68	114,42	9,44
Виробництво цукру II категорії	159,08	6,82	194,12	8,72	295,62	24,39
Виробництво цукру III категорії	2136,89	91,67	1890,08	84,89	795,18	65,60
Виробництво цукру IV категорії	17,56	0,76	104,87	4,71	6,92	0,57
Всього	2330,95	100	2226,37	100	1212,14	100
Крім того, некондиційний цукор	12,1		4,42		1,23	

Джерело: [8].

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в 2013/2014 МР держава експортувала 9 тис. тонн цукру, відомчий прогноз експорту на поточний 2014/15 МР становив 20 тис. тонн.

З метою стимулювання експортних потоків цукру на початку листопада 2014 р. учасники Національної асоціації цукровиків України – виробники цукру з цукрових буряків врожаю 2014 р. підписали меморандум на період 2014/2015 і 2015/2016 маркетингових років. Одним з основних положень зазначеного меморандуму є створення на складах кожного цукровому заводі, що здійснює переробку коренеплодів урожаю 2014 р, експортного фонду цукру в обсязі 20% від загального його

виробництва. Крім того, меморандум передбачає впровадження активних заходів щодо розширення експорту цукру. Сторони взяли на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання квоти поставки цукру до країн ЄС в період 2014-2015 МР в обсязі 20,07 тис. т [3]. Загальний обсяг експорту цукру з України у вересні-січні 2014/2015 маркетингового року склав 13 411 т, у тому числі, до Киргизії – 8 100 т, Молдови – 2561 т, Польщі – 562 т, Румунії – 630 т, Грузії – 752 т, Казахстану – 543 т, Латвії – 147 т, Узбекистану – 68 т, Білорусії – 42 т, США – 3 тонни та інших країн – 3 т, крім того, у ВЕЗ Крим – 25 852 т цукру. Варто зазначити, що у вказаному періоді в Україну відбувся також імпорт цукру білого та цукру-сирцю з тростини, загальний обсяг якого склав 311 т, зокрема з Білорусії – 56 т, Данії – 160 т, Німеччини – 26 т, Індії – 8 т, Польщі – 6 т, Румунії – 5 т, Франції – 8 т, Швейцарії – 20 т та з інших країн – 22 т [3].

В цілому, характеризуючи сучасний стан бурякоцукрової галузі України, варто відмітити наступні проблеми:

- накопичення на внутрішньому ринку протягом останніх років значного обсягу перехідних запасів цукру за рахунок перевищення пропозиції над попитом;
- обмеженість зовнішніх ринків збуту;
- загальна економічна криза в державі;
- збільшення частки замінників цукру у попиті як з боку населення, так і промислових підприємств;
- обмеженість програм комплексного розвитку і модернізації виробництва внаслідок недостатності фінансових ресурсів;
- підвищення собівартості виробництва цукру;
- низький рівень ефективності менеджменту на підприємствах галузі.

При цьому пріоритетними завданнями в контексті підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників цукру як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, є наступні:

- 1) здійснення інвентаризації та оцінки ефективності використання наявних на підприємствах активів, впровадження безвідходних та маловідходних технологій;
- 2) модернізація існуючого обладнання та впровадження нових прогресивних технологій у виробництві цукру;
- 3) проходження процедури міжнародної сертифікації з метою підвищення експортних можливостей та виходу на нові ринки збуту;
- 4) удосконалення організації технологічного процесу та виробництва в цілому;
- 5) здійснення заходів, спрямованих на зменшення енергоємності виробництва;
- 6) екологізація виробництва цукру тощо.

Таким чином, реалізація зазначених вище завдань потребує підтримки вітчизняних цукровиробників з боку держави, зокрема у сфері удосконалення нормативно-правової

та техніко-технологічної бази, системи економічних механізмів стимулювання галузі, підтримки взаємовідносин з іноземними кредиторами, обмеження використання цукрових замінників тощо.

Bibliografia

1. Сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Сайт Національного агропорталу Latifundist: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://latifundist.com>
3. Сайт Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор»: Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sugarua.com>
4. Коротинський О.В. Цукрова галузь України в 2014/2015 МР / Вісник цукровиків України. – 2014. – № 12 (103): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sugar-journal.com.ua/custom/files/Vestnik_ua/2014/12/9-12.pdf
5. Маслак О. Цукровий прогноз / Агробізнес сьогодні. – 2014. – №4: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2039-tsukrovyyi-prognoz.html>
6. Мостенська Т., Ємцев В. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sugarconf.com/custom/files/ua_2014_03/72-77.pdf
7. Филюк Г., Ситенко Д. Причини кризового стану підприємств цукрової галузі України та шляхи їх розв'язання / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Економіка. – 2014. – № 5 (158). – С. 6-10: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/prichini-krizovogo-stanu-pidприємств-tsukrovoyi-galuzi-ukrayini-ta-shlyahi-yih-rozv-yazannya>
8. Ярчук М.М. Підсумки роботи бурякоцукрової галузі України за 2013 рік та завдання на поточний рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sugarconf.com/custom/files/ua_2014_03/28-71.pdf

Abstract

Implementation of the priorities to improve the competitiveness of domestic producers of sugar, both on the domestic and foreign markets requires the support of the national sugar producers by the State, particularly in terms of improving the legal base, technical and technological development of a system of economic mechanisms that encourage foreign investors and limit the use of sugar substitutes.